
De Gazet van Hasselt en de Instructions aux directeurs et aux professeurs des collèges libres d'humanités van 5 oktober 1906.

De Vlaamse beweging kwam in Limburg vrij laat en, vóór de eerste Wereldoorlog, slechts in beperkte mate tot ontwikkeling. Een voedingsbodem ontbrak. De arme bevolking van pachters en landarbeiders was verzonken in de materiële bekommernissen om het dagelijkse brood. De kleine steden kenden nauwelijks een intellectuele burgerij, terwijl in dit „oude land van Loon” een sterk partikularisme heerste. Toch kwam ook in Limburg „Vlaanderen” in beweging. Het taalminnend genootschap *Utile Dulci* (reeds vanaf 1845) en het tijdschrift *'t Daghet in den Oosten* (1885-1914) met August Cuppens en Jacob Lenaerts illustreren dit duidelijk. Maar E. Raskin besluit in de „Encyclopedie van de Vlaamse Beweging” dat de flamingantische aktie

in het vooroorlogse Limburg „nooit verder is gekomen dan de fase van de taal-en letterkundige vernieuwing”¹.

Deze uitspraak mag men evenwel enigszins nuanceren. Ook in Limburg werd, zij het misschien minder dan elders, „gestreden” voor Vlaanderen. Een fase uit die strijd willen we hier belichten: de houding van de *Gazet van Hasselt* tegenover de bisschoppelijke *Instructions aux directeurs et aux professeurs des collèges libres d'humanités* van 5 oktober 1906.

1. *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tielt-Utrecht 1973, p. 876.

De *Gazet van Hasselt*, een vlaamsgezind en katholiek weekblad.

Het eerste nummer van de *Gazet van Hasselt* verscheen op 6 november 1904. Het weekblad werd aanvankelijk elke zondag uitgegeven, vanaf 15 februari 1908 elke zaterdag. Het bleef verschijnen tot 8 augustus 1914, enkele dagen voordat Duitse troepen de Limburgse hoofdstad bezetten. Gedurende die tijd van verschijnen hield het blad zich consequent aan een overzichtelijke structuur. Het droeg als ondertitel „katholiek en vlaamsgezind weekblad” en als motto „credo et pugno”, waaronder dan „drukker-uitgever Eug. Leën” stond. De standpunten van de *Gazet van Hasselt* of van haar medewerkers werden niet enkel weergegeven in de hoofdartikels, maar ook in de rubriek „varia”, die in een zeer plastische, bijna volkse taal geschreven, voortdurend polemizeerde met het liberale weekblad *De Toekomst*. De overige artikelen zijn in een beschaafd Nederlands gesteld en hebben niveau².

Bij de stichting van de krant zouden vier personen betrokken zijn geweest: Paul Bellefroid, Jozef Geurts, Alfred Habets en Eugeen Leën. Welk aandeel ieder van hen had, hebben we niet kunnen achterhalen, evenmin de omstandigheden van ontstaan. Zeker is wel dat Leën, als drucker-uitgever, een belangrijke of zelfs de belangrijkste rol speelde.

Eugeen Leën, geboren te Hasselt op 26 juli 1862, was van 1886 tot 1892 hoofdredakteur van het Brusselse geïllustreerde weekblad *De Vlaamse Illustratie, leesblad voor alle standen*. Na zijn huwelijk in 1890 keerde hij terug naar zijn geboortestad, waar hij de nog steeds bestaande St.-Quintinus-drukkerij opende (1891). Twee jaar later gaf hij *De Banier* uit, een *maandschrift gewijd aan Vlaamse en maatschappelijke belangen, letterkunde en wetenschap*. Het zou verschijnen tot november 1906 en evolueren naar een bijna louter literair blad. Eveneens in 1893 richtte Leën, samen met o.a. Bellefroid, het Leesgezelschap van Hasselt op. In 1899 werd de drucker-uitgever, die ook een gewaardeerd auteur was, opgenomen in het hoofdbestuur van het Davidsfonds. Bij al deze activiteiten voegde zich dan in 1904 de uitgave van de *Gazet van Hasselt*. Op 20 augustus 1932, in het jaar van twee belangrijke taalwetten, overleed Leën, enkele weken nadat hij in elkaar gezakt was op de IJzertoren³.

De drie andere „stichters” kenmerkten zich eveneens door hun vlaamsgezindheid. Paul Bellefroid (1869-1959), advocaat te Hasselt en professor aan de Luikse universiteit, was katholiek gemeente- en provincieraadslid, één van de weinigen in het Limburgse politieke leven die Nederlands spraken. Zijn

vertalingen van franstalige Belgische wetboeken en zijn *Dictionnaire français-néerlandais des termes de droit* (1897) droegen bij tot de vernederlandsing van het Belgische rechtswezen. Priester Jozef Geurts (1871-1946) was leraar aan het St.-Jozefskollege te Hasselt en medestichter van de Antwerpse katholieke en vlaamsgezinde studentenvereniging *Eigen taal, eigen zeden* en van *Jong Antwerpen*, haar maandelijks orgaan. Tevens werkte hij mee aan *De Banier* en schreef hij een aantal werken over de Vlaamse literatuur. Alfred Habets tenslotte (1872-1937) leidde sinds 1901 het Hasseltse stadsarchief en was onder meer medewerker aan *Dietsche Warande en Belfort*⁴.

Allen waren zij in 1904 lid van het Leesgezelschap van Hasselt, dat een aantal intellectuele, welgestelde vlaamsgezinde burgers groepeerde. Deze kring vestigde regelmatig de aandacht op de Vlaamse problematiek. Zo belegde hij in januari 1904 een vergadering over het wetsvoorstel Coremans en stuurde hij in februari 1906 een brief aan de Limburgse parlementsleden met het verzoek zich in te spannen om „de droevige toestand” in het onderwijs te verhelpen. De statuten bepaalden zijn doel trouwens als volgt: „bij middel van studie en verzet de Vlaamse en maatschappelijke belangen bevorderen”. De *Gazet van Hasselt* zou dus kunnen ontstaan zijn als het orgaan van de vlaamsgezinde en intellectuele leden van het Leesgezelschap, en niet alleen als de spreekbuis van Bellefroid, zoals *De Toekomst* en ook Duser schreven⁵.

In het eerste nummer van de krant werd haar „richtsnoer” uiteengezet. Zij wilde katholiek zijn „voor alles en in alles” en tevens vlaamsgezind. Leën en zijn medewerkers beweerden daarbij de katholieke politiek te zullen verdedigen en de eendracht in de partij te zullen bewaren. Geregeld werd het liberalisme aangevallen, en ook het socialisme, hoewel dat in Limburg nog van geen betekenis was. Op maatschappelijk gebied volgde het blad „’s pausen wereldbrief *Rerum Novarum*”, die de nadruk legde op de samenwerking tussen werkgevers en werknemers.

Het wetsvoorstel Coremans

Bij de oprichting van de *Gazet van Hasselt* was het wetsvoorstel Coremans al drie jaar oud. De katholieke Antwerpse volksvertegenwoordiger (1835-1910) had op 9 augustus 1901 een voorstel ingediend dat, in Vlaanderen, de toegang tot het hoger onderwijs en een supplementaire stem bij de verkiezingen afhankelijk zou maken van de toepassing van de taalwet van 1883, die het officieel middel-

2. Vgl. G. DUSAR, *De Limburgse Pers van 1830 tot aan Wereldoorlog II, De Tijdspiegel*, XXXII, 1977, p. 19.

3. Zie J. GEURTS, *Hulde aan Eugeen Leën; Limburgsche Bijdragen, uitgegeven door het Leesgezelschap van Hasselt*, 1933, p. 89-109; L. SWERTS, *Eugeen Leën. Een apostel van het goede boek; Limburg*, 1935-1936, p. 86-90.

4. Zie *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, p. 171-172; R. JORISSEN, *Bibliografisch Repertorium van de Limburgse Auteurs*, z.p., z.d., p. 1030-1035 en 1245-1249; *Limburgsche Bijdragen*, 1907, p. 167-175.

5. Zie G. DUSAR, o.c., p. 19; *Limburgsche Bijdragen*, 1905-1906, p. 5 en 1953, p. 5; *De Toekomst*, 4 december 1909; volgens het liberale weekblad *De Demer* van 14 november 1904 kende de *Gazet van Hasselt* vooral succes bij de vlaamsgezinde en welgestelde burgers.

baar onderwijs in Vlaanderen gedeeltelijk had vanderlandst. Zoniet zou een eksamen in het Nederlands noodzakelijk zijn. Dit impliceerde dus dat de „Waalse afdelingen” van de atenea in Vlaanderen zouden verdwijnen, en dat het vrij middelbaar onderwijs eveneens de wet zou moeten volgen, dat niet meer alleen de bisschoppelijke colleges, maar ook die van jezuïeten en jozefieten hun leerlingen een degelijke kennis van het Nederlands zouden moeten meegeven. Pas eind 1903 kwam het wetsvoorstel in behandeling in de kamerafdelingen, nadat de katolieke kamervoorzitter Schollaert (1851-1912) een nieuw voorstel op tafel had gebracht, waardoor acht lesuren in het Nederlands per week zouden volstaan om vrijstelling van het eksamen te bekomen. De katolieke volksvertegenwoordiger Helleputte (1852-1925) maakte de situatie nog complexer met een derde voorstel, dat in elk geval een examen wou opleggen⁶.

Het verslag van de Centrale Afdeling van de Kamer, ingediend op 7 februari 1906, bracht de drie voorstellen samen. Toegang tot de universiteit was, in Vlaanderen en Brussel, afhankelijk van een examen voor een examenkommissie (cf. Helleputte). Men kreeg vrijstelling van dit examen, indien de artikels 2, 3 en 4 van de wet op het middelbaar onderwijs van 1883 waren toegepast (cf. Coremans) of indien per week 8 uur in het Nederlands waren gegeven (cf. Schollaert). In Brussel konden de franstalige afdelingen blijven bestaan mits per week 4 uur aan het Nederlands werden besteed⁷.

De vlaamsgezinde *Gazet van Hasselt* ging niet rechtstreeks in op het verslag. De krant vermeldde op 25 februari enkel de afwijzende houding van de Vlaamse Katolieke Landsbond, waarvan zij voordien, op 14 januari, een oproep had gepubliceerd, die aandrang op een spoedige behandeling in de Kamer van het wetsvoorstel Coremans. Slechts op 8 april sprak zij zich, zij het zeer vaag en niet over de essentie, uit: „Het verslag der middensectie heeft groot gelijk... te eisen dat de twee talen van onsland op gelijke voet zouden staan”. Een week tevoren had de krant een artikel gepubliceerd over de onderwijstoestanden, „een afschuwelijke kanker”, in Vlaanderen en Limburg. „Van de aanhangige Coremanswet” werden „ingrijpende veranderingen” verwacht.

Het wetsvoorstel van de Centrale Afdeling hield een regeling in die enkel voor het Vlaamse land gold. Het principe van de gelijkheid der Belgen leek aangetast. Om die reden en als een tegemoetkoming aan de flaminganten in het vooruitzicht van de verkiezingen van 27 mei diende de regering, in de persoon van minister van Binnenlandse Zaken De Trooz, op 23 april een eigen ontwerp in. Dit stelde als voorwaarde voor de toelating tot de universiteit een examen voor, in Vlaanderen in het

Nederlands en het Frans, in Wallonië in het Frans en het Nederlands of het Duits. Hoewel het wetsontwerp, aldus de *Gazet van Hasselt* op 29 april, „enigszins de toestand van het Vlaams onderwijs in de vrije colleges verbetert, beantwoordt het volstrekt niet aan de jarenlange pogingen die de Vlamingen in het werk hebben gesteld om tot de vervaamsing van het vrij onderwijs te geraken”. Het blad schreef verder dat het Vlaams gediskrimineerd werd ten opzichte van het Frans en dat daarom „onze volksvertegenwoordigers moeten opveren ten minste voor het voorstel der Middenafdeling”. Voor Leën en zijn medewerkers leek het voorstel van de Centrale Afdeling dus een minimum, hoewel het in de krant nauwelijks aandacht had gekregen.

De bisschoppelijke onderrichtingen

De geestelijke overheid had zich steeds verzet tegen een wettelijke regeling, die een inmenging zou betekenen in het vrij onderwijs. De bisschoppen hadden dan ook de anti-campagne, die vooral door de bedreigde Jezuiten gevoerd werd, gesteund en druk uitgeoefend op de katolieke pers en op katolieke parlementsleden. *Het Fondsenblad* uit Gent staakte na een tussenkomst van bisschop Stillemans zijn aktie voor het voorstel Coremans. Aartsbisschop Mercier, die op 7 februari 1906 zijn overleden voorganger Goossens was opgevolgd, hield zich onmiddellijk na zijn aanstelling intensief met het probleem bezig. Na overleg kondigde hij begin juni aan dat het Nederlands een ruimere plaats zou krijgen in het vrij middelbaar onderwijs⁸.

De bisschoppelijke maatregelen die daartoe zouden leiden, waren vervat in de *Instructions aux directeurs et aux professeurs des collèges libres d'humanités* van 5 oktober. Acht uur in het Nederlands per week en een gesprek, eveneens in het Nederlands, over alle vakken op het einde van de humaniora leken Mercier en zijn bisschoppen voldoende om aan de eisen van de Vlaamse beweging tegemoet te komen en een wet te vermijden. Deze regeling intensifieerde inderdaad de studie van het Nederlands in het vrij middelbaar onderwijs, maar „kwam in hoofdzaak neer op een verder doortrekken en een veralgemenen van de tweetaligheid”. Hoewel de bisschoppen in de inleiding van hun instructies een anti-Vlaamse houding als onkristelijk, anti-sociaal en anti-nationaal afkeurden, oordeelden zij dat het universitair onderwijs volledig in het Frans, een internationale taal, zou moeten gegeven worden. Deze onderrichtingen brachten de katolieke opinie, die traditioneel vlaamsgezind was maar gehecht aan het bisschoppelijk gezag, in verarring en veroorzaakten, althans volgens Elias,

6. Zie L. WILS, *Honderd jaar Vlaamse beweging*, I, Leuven 1977, p. 206-222.

7. Zie *Recueil des pièces imprimées par ordre de la Chambre des Représentants*, 1905-1906, 74, séance du 7 février 1906.

8. Zie R. BOUDENS, *Kardinaal Mercier en de Vlaamse Beweging*, Leuven 1975, p. 41-50; H.J. ELIAS, *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte*, IV, Antwerpen 1965, p. 177-181; L. WILS, o.c., p. 214-215.

„jarenlang een diepe vervreemding tussen episcopaat en vlaamsgezinden”⁹.

Ook de *Gazet van Hasselt* had het moeilijk: zij wilde de bisschoppen niet voor het hoofd stoten, maar evenmin de aktie voor een wettelijke regeling opgeven. Op 7 oktober, dus slecht twee dagen na het verschijnen van de instructies, schreven Leën en de zijnen lovend, maar vaag dat „de brief van de bisschoppen verder gaat dan het wetsvoorstel Coremans” en dat „de regeling der Hoogerwaarde Bisschoppen voldoen kan aan de vereisten van het wetsontwerp der vervlaamsing van het middelbaar onderwijs”. Toch stelden ze zich de vraag of de instructies zouden opgevolgd worden. Ze beweerden deze slechts te zien als „overgangsmaatregelen die langzaam zullen leiden tot een vollediger vervlaamsing van het onderwijs in het Vlaamse land”. Bovendien maakten ze een voorbehoud: „Wat het ideaal betreft van een Vlaamse hogeschool, het zal de overtuigde Vlaming moeilijk zijn daarmee af te breken”. Tenslotte drukten zij de hoop uit „dat weldra een overgangsmiddel gevonden wordt door de geestelijke en de Staatsoverheid met het oog op de taalbelangen en de hogere intellektuele opleiding van ons Vlaamse volk”. Ze zeiden dus niet dat er geen wet mocht komen, de rol van de „staatsoverheid” scheen voor hen nog niet uitgespeeld¹⁰.

Dit bleek zoveel duidelijker op 16 december. Toen werd nochtans wel beweerd dat, na het verschijnen van de bisschoppelijke richtlijnen, het aantal voorstanders van de wet gedaald was, omdat „bedoelde brief meer geeft dan het wetsvoorstel Coremans”. Maar de auteur van het artikel vroeg zich daarenboven af of het niet tijd zou zijn, om „daar op dit ogenblik voor geen scheuring of verzwakking meer in de Vlaamse rangen te vrezen valt, ... uit te zien naar andere middelen tot vervlaamsing van het middelbaar onderwijs, die alle vlaamsgezinden, de meest eisende, kunnen bevredigen, die aan de ene kant, de vrijheid van het onderwijs ongeschonden houden en aan de andere kant, evenveel of meer zullen uitwerken dan Coremans' voorstel”.

De schrijver van het artikel wilde dus iets nieuws en daarvoor kwam hij terug op het ontwerp De Trooz. De *Gazet van Hasselt* had het eerder afgewezen, maar er was nu een andere situatie ontstaan: „wij hebben van de Hoogerwaarde Bis-

schoppen ernstige maatregelen, stellige en plechtige beloften gekregen”. Toch was dit onvoldoende - en hier kwam dan het originele - : „Een wet De Trooz zou ... als het ware een aanvulling, een bekrachtiging zijn van de wet der Hoogerwaarde Bisschoppen”. Het wetsontwerp De Trooz werd dus gekoppeld aan de instructies, mits dat ontwerp een ernstig examen inhield. Dit werd nog eens herhaald op 30 december.

Het artikel van 16 december eindigde als volgt: „Die dit schreef is een vlaamsgezind leraar, die sedert jaren in het middelbaar onderwijs werkzaam is, ...”. De auteur zou Jozef Geurts kunnen zijn, medestichter van het weekblad en priester-leraar, die op dat moment les gaf aan het St.-Jozefskollege te Hasselt. Misschien verzweeg de auteur zijn naam, omdat hij nog steeds een wet verlangde, tegen de wil van de bisschoppen in. Zijn eis is echter makkelijk te begrijpen. Als de bisschoppen beweerden dat hun onderrichtingen hetzelfde realiseerden als een wet, dan zou men dit ook kunnen omdraaien en zeggen dat er dus een wet kon komen, omdat de bisschoppen het resultaat van zulk een wet nastreefden en omdat die wet dan ook geen negatieve gevolgen kon hebben voor het vrij onderwijs¹¹.

Besluit

In de *Gazet van Hasselt* werden de bisschoppelijke instructies dus niet in de grond geboord. De krant noemde zich trouwens „katoliek voor alles en in alles”. Toch zou ze zich niet onvoorwaardelijk achter de bisschoppen scharen, zoals haar Hasseltse konfrater *De Onafhankelijke der provincie Limburg*, het „orgaan der katholieke Partij van Hasselt en omstreken”. Leën en zijn medewerkers lieten immers de gedachte aan een wet niet los. Zij zochten naar een tussenoplossing door een wet te eisen als waarborg voor de instructies. Dit was geen toevanging aan de kerkelijke overheid, noch een afbreuk aan hun vlaamsgezindheid. Zij wilden, ondanks de bisschoppen, toch een wet, maar zeiden dit op een eerder diplomatische wijze. Deze houding zou men een verdoezeld flamingantisme kunnen noemen, misschien typerend voor de Vlaamse beweging in Limburg, waar zij, sterker nog dan elders, verbonden was met de katholieke kerk en bisschop Rutten, die op Vlaams gebied het „enfant terrible” was onder de Belgische bisschoppen. Op hun manier bleven Leën en zijn medewerkers trouw aan „credo et pugno”, het motto van hun krant¹².

Luc VINTS

9. Zie R. BOUDENS, *o.c.*, p. 53; H.J. ELIAS, *o.c.*, p. 152; K. VAN ISACKER, *Herderlijke Brieven over politiek*, Antwerpen 1964, p. 72-83; L. WILS, *o.c.*, p. 216.

10. Het voorbehoud tegenover de passus over het hoger onderwijs zou verder uitgewerkt worden op 21 oktober in een artikel van F. Meeuws, geneesheer en zwager van de Antwerpse flamingant A. Van de Perre. Hij betoogde dat de Vlaming, ook voor „hogere aangelegenheden”, dus voor de universiteit, moest „leren denken, spreken en schrijven in zijn eigen taal”.

11. Vgl. K. VAN ISACKER, *o.c.*, p. 78.

12. Zie R. BOUDENS, *o.c.*, p. 101 en 207-213; *De Onafhankelijke*, 7 oktober 1906; L. Wils, *o.c.*, p. 227-228.